

Magdalena Mitrewa
Uniwersytet Warszawski

**Kryteria wyboru i cel edukacyjny tekstów
w podręczniku *Mówta, co chceta*
autorstwa Magdaleny Mitrewej i Stanisława Dubisza**

Specyfika polonistyki zagranicznej „nie przejawia się w odmienności uprawianego przedmiotu, którym jest ‘literatura polska i język polski, ich stan współczesny oraz historia’ (*Słownik...* 1964: 894) ani też we wspólnym – z natury rzeczy – nauce uprawianej w Polsce i za granicą celu działań poznawczych, na ten sam przedmiot skierowanych. Mając charakter naukowy, cel ten pozostaje autonomicznym, nie podporządkowany aktualnym względem politycznym, ekonomicznym, a nawet – ośmielę się powiedzieć – narodowym”, stwierdza A. Nowicka-Jeżowa, która powołuje się na wypowiedzi polonistów polskich i zagranicznych, podkreślając: „Swoistość polonistyki zagranicznej wynika [...] z perspektywy poznawczej: usytuowania badacza poza obszarem kultury polskiej”, ponieważ „polonistyka zagraniczna, która wyrasta z odmiennej gleby kulturowej, postrzega badany przedmiot inaczej niż nauka polska” (Nowicka-Jeżowa 2001: 27).

Podręcznik pt. *Mówta, co chceta, czyli ściągawki z wiedzy o polszczyźnie i kulturze słowa* autorstwa Magdaleny Mitrewej i Stanisława Dubisza (2004), jako pomoc dydaktyczna skierowany jest do polonistów-cudzoziemców oraz do przedstawicieli Polonii na całym świecie. Zawiera w świetle tego rozumienia tematy, które w polonistyce zagranicznej albo nie są postrzegane w ogóle, albo są widziane inaczej: gwary polskie (ludowe, środowiskowe) i polonijne, zapożyczenia z języków obcych, język propagandy politycznej, niektóre zagadnienia poprawności językowej, funkcjonowanie inwektyw w przestrzeni społecznej, tendencje i perspektywy rozwoju polszczyzny w warunkach Unii Europejskiej.

Do części językoznawczej podręcznika dołączona jest bogata antologia tekstów, ilustrujących przedstawione zagadnienia językowe. Są to teksty z zapisem

gwar polskich i polonijnych oraz teksty lub fragmenty utworów znanych polskich pisarzy i poetów, w których twórczości (prozie bądź poezji) można odnaleźć elementy gwarowe. Te teksty mają podwójny cel edukacyjny – ważny jest nie tylko ich język, lecz również treść, która niesie sporą dawkę informacji o kulturze, historii, tradycjach oraz życiu codziennym Polaków w różnych regionach Polski, w różnych okresach historycznych. Ich język i styl odzwierciedlają bogactwo form oraz inwencji autorów tekstów, podczas gdy ich treść (warstwa poznawczo-kulturowa) odzwierciedla dawne i współczesne polskie realia, przybliżając zagranicznemu poloniście lub przedstawicielowi Polonii, przynajmniej do pewnego stopnia, atmosferę intelektualną oraz kulturę codzienności, w której żyją od urodzenia Polacy w swojej ojczyźnie. Tym samym podręcznik wpisuje się we współczesny nurt nauki języków obcych, łączący język z przesłankami kulturowymi.

Innymi słowy, podejście autorów do omawianej pracy jest określone zasadami tzw. komunikatywizmu (inaczej – metodologii komunikacyjnej), który opiera się na założeniu, że – jak to określa Alosza Awdiejew – „w języku nie ma ostrego podziału na jednostki gramatyczne – organizujące, i jednostki znaczące – przekazujące sens, wszystkie jednostki wspólnie organizują przekaz i biorą udział w procesie informacyjnym, który ma charakter złożony i wielowarstwowy, a każda jednostka wnosi zauważalny wkład do tego procesu” (Awdiejew 2001: 23–29).

Podobne podejście do współczesnych podręczników dla cudzoziemców prezentuje wielu glottodydaktyków zagranicznych i polskich. W. Tichomirowa (Uniwersytet im. Łomonosowa, Moskwa) rozpatruje tekst literacki jako „teren spotkania/zderzenia kultur”, podkreślając, że „myśl naukowa kumuluje się na badaniu czynników społecznych z jednej strony, a z drugiej – właściwościach życia kulturowego narodu, które odzwierciedlają się w faktach literackich oraz wpływają na rozwój literatury” (Tichomirowa 2001: 215–216). P. Obućina (Uniwersytet w Belgradzie) patrzy na nauczanie języka polskiego jako obcego w perspektywie pracy z tekstem dramatycznym, co daje mu podstawy do stwierdzenia, iż „na samą naturę komunikacji w danym języku wpływają wyraźnie niektóre fenomeny”, z których pierwszy to „całokształt kultury, materialnej i duchowej, w której język jest zanurzony” (Obućina 2001: 169).

Na podstawie swojego doświadczenia lektora gościnnego w Sztokholmie M. E. Sajenczuk (Uniwersytet Łódzki) stwierdza, że „trafnie dokonany wybór wiedzy kulturoznawczej, zgodny z programem językowym, przyczyni się do osiągnięcia oczekiwanej przez studentów kompetencji komunikacyjnej i kulturowej” (Sajenczuk 2001: 297), zaś A. Chrupczalski i D. Kołodziej (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin) zwracają uwagę na zmianę formuły metodycznej w nowych podręcznikach, w których „potrzeba wiązania podręcznika z pozapodręcznikowymi środkami dydaktycznymi jest sprawą oczywistą” (Chrupczalski, Kołodziej 2001: 222). Z kolei J. Kowalewski (Centrum Meto-

dyczne Nauczania Języka i Kultury Polskiej, Drohobycz) zaznacza, że „w programie kulturowym literatura ma swoje miejsce jako część kultury” i w celu unikania trudności w realizacji tego programu proponuje kilka założeń:

Fragmety literackie mają być dobrane według kryterium nadrzędnego, jakim jest reprezentatywność danego fragmentu dla symboliki polskiej kultury odbitej w świadomości Polaka kończącego szkołę średnią w Polsce. Kolejne kryteria to reprezentatywność dla polskiej kultury w ogóle, adekwatność i ilustracyjność do tematu lekcji komunikacyjnej [...], uwarunkowania lokalne (twórca lokalny, temat lokalny, wspólnota doświadczeń itp.) (2009:).

Podręcznik *Mówta, co chceta...* (Mitrewa, Dubisz 2004) składa się więc z siedmiu rozdziałów, zwanych „ściągawkami” (które to określenie wpisuje się w wybraną przez autorów konwencję mówienia z humorem o poważnych rzeczach w celu ułatwienia zrozumienia i przyswajania podawanej informacji), poprzedzonych wstępami autorów, wpisującymi się w tę samą konwencję: pierwszy z nich to „próba usprawiedliwienia się”, a drugi – „próba wyjaśnienia, o co w tej książce chodzi”.

Pisząca te słowa w ramach swego „usprawiedliwienia się” stwierdza (już na serio) m.in.:

Na podstawie własnych doświadczeń i dzięki kontaktom z kolegami z Polski, ze Wschodu i Zachodu, wiem czego najbardziej brakuje w codziennej pracy nauczyciela języka polskiego jako obcego: podręczników zawierających współczesną wiedzę o różnych odmianach języka, o stale zachodzących w nich zmianach. Poza granicami Polski, głównie na Wschodzie, brakuje często nie tylko czasopism, lecz też książek polskich, a to oznacza, iż brak również pisanego słowa w jego najpiękniejszej formie – literackiej. [...] Podręcznik – z powodów zrozumiałych zawiera tzw. wiedzę w pigułce. Jednocześnie jest on jak puzzle, w którym każdy element różni się kształtem i kolorem, lecz uzupełnia i wzbogaca całość swą niepowtarzalną innością. Dlatego mamy nadzieję, że nasz podręcznik przyda się każdemu, kto uczy bądź uczy się języka polskiego jako obcego; przyda się i w pracy nauczyciela, i w procesie dokształcania się zagranicznego polonisty, który chciałby poszerzyć swoją wiedzę o Polsce i współczesnej polszczyźnie. Byłabym wielce usatysfakcjonowana, gdyby każdy nauczyciel – akademicki bądź uczący w szkółce sobotnio-niedzielnej – odnalazł w nim potrzebne mu konkretne informacje oraz inspiracje do dalszego rozwijania podjętych tematów (Mitrewa, Dubisz 2004: 13–15).

Z kolei Stanisław Dubisz dzieli się swoją nadzieją z innej perspektywy:

Mamy nadzieję, że podręcznik znajdzie odbiorców nie tylko wśród cudzoziemców, którzy poznają język polski, polską literaturę i kulturę z trochę innego punktu widzenia, ale także wśród Polaków poza granicami Polski i wśród Polonii – zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Mamy też nadzieję, że wiadomości w nim zawarte przydadzą się także wielu etnicznym użytkownikom polszczyzny w kraju, a w szczególności młodzieży szkolnej i nauczycielom. Uważamy również, że może on być przydatny wszystkim cudzoziemcom, którzy będą się przygotowywać do egzaminu certyfikatowego ze znajomości języka polskiego (Mitrewa, Dubisz 2004: 18).

Wszystkie części podręcznika mają podtytuł z konstrukcją językową zawierającą wyraz „czyli” oraz wyrażenie-klucz (najczęściej znany przez każdego Polaka cytat lub jego fragment): „Ściągawka pierwsza, czyli po słowie nas poznać”, „Ściągawka druga, czyli piękna nasza Polska cała”, „Ściągawka trzecia, czyli uroki polszczyzny na obczyźnie”, „Ściągawka czwarta, czyli Polacy nie gęsi, iż swój język mają”, „Ściągawka piąta, czyli Warszawa da się lubić”, „Ściągawka szósta, czyli piękno niejedno ma imię”, „Ściągawka siódma, czyli sprawdź, co znasz...”.

Książka i każdy jej rozdział opatrzone są mottem (krótkim tekstem – symbolem Polski i polskości): podręcznik – wierszem *Katechizm młodego Polaka* Władysława Bełzy, następne zaś części – fragmentami utworów Czesława Miłosza, Wincentego Pola, Juliana Tuwima, Cypriana Kamila Norwida, Tadeusza Borowskiego, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Stanisława Jerzego Leca.

Pierwszy rozdział podręcznika stanowi odrębną i bardzo ważną jego część, jest podstawą dalszego rozwinięcia poruszonych w nim tematów, zawiera bowiem opisy współczesnej polszczyzny w jej zróżnicowaniu (dialektalnym i funkcjonalnym), opisy języka zbiorowości polonocentrycznych i dialektów polonijnych oraz przedstawia niektóre zagadnienia poprawności językowej z uwzględnieniem rozwoju polszczyzny. Rozdział drugi to próbki polskich dialektów wiejskich i miejskich z ich egzemplifikacją tekstową i literacką (oryginalne teksty gwarowe, teksty Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Wiecha), rozdział trzeci zaś zawiera przykłady dialektów polonijnych. Dołączono do nich (rozdział czwarty) teksty ilustrujące obecność gwarowych elementów w twórczości pisarzy i dziennikarzy (z uwzględnieniem zapożyczeń z języków obcych, języka propagandy politycznej i zagadnień poprawności językowej), wybór tekstów prozatorskich – artystycznych i użytkowych, historycznych i współczesnych, tekstów kultury wysokiej i subkultur młodzieżowych. Rozdział piąty przedstawia Warszawę, wreszcie rozdział szósty obejmuje wybór polskich tekstów poetyckich – od *Bogurodzicy* po *Sto lat*. Celem tego reprezentatywnego wyboru jest uzmysłowienie, jakim wdzięcznym tworzywem jest polszczyzna, jakie cuda i cudeńka da się z niej ulepić, idąc śladami trzech słów-sztandarów: Ojczyzna, Miłość oraz Piękno.

Natomiast rozdział siódmy omawianego podręcznika to sprawdzian dla pilnych czytelników – test oryginalny w formie i edukacyjny w swej treści. Odpowiedzi na wszystkie przedstawione w nim pytania ukryte są na stronach podręcznika, np.: na ile szacuje się liczbę Polaków poza granicami Polski; z czyjego wiersza pochodzi zawołanie „To Polska!... Polska!... To ojczyzna nasza!?”; w którym roku zanotowane zostało pierwsze zdanie w języku polskim „Daj, ac ja pobruczę, a ty poczywaj...”; kiedy został zapożyczony wyraz *kawa*; który z podanych polskich pisarzy dostał literacką nagrodę Nobla; z jakiego języka zapożyczono wyrazy *mur*, *rynek*, *ratusz*; co oznaczają wyrazy *filip*, *matysek* i *lamer*; z czyjego utworu pochodzi powiedzonko „Krokodyla daj mi,

luby”; który ze znanych warszawskich budynków nazywany jest *żyłeta*; przez kogo zostało spopularyzowane hasło „Róbta, co chceta” itd.

Autorzy uznali, że do tego podręcznika niepotrzebne są specjalnie opracowane ćwiczenia dla uczniów zaawansowanych, pozostawiają tym samym zagranicznym nauczycielom swobodę w wyborze metodologii ich pracy glottodydaktycznej, tym bardziej, że książka stanowi również propozycję do zastosowania w samodzielnej pracy polonistów i Polonusów.

Do czytelników należy ocena, w jakim stopniu autorom podręcznika pt. *Mówta, co chceta...* udało się zrealizować ich zamierzenia. Niewątpliwie stanowi on kolejny krok w kierunku przybliżania odbiorcom na całym świecie obrazu polszczyzny dawnej i współczesnej w kontekście nauczania języka polskiego jako obcego.

Bibliografia

- A w d i e j e w A., 2001, *Komunikatywizm (perspektywa metodologiczna badań lingwistycznych)*, [w:] *Język w komunikacji*, t. 1, red. G. Habrajska, Łódź.
- C h r u p c z a l s k i A., K o ł o d z i e j D., *Miejsce i rola „lekcji otwartych” w realizacji programu zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze dla młodzieży polskiej ze Wschodu*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.
- K o w a l e w s k i J., 2009, *Teksty kultury w praktycznej realizacji programu kulturowego*, [w:] „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 17, *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego – 2*, red. G. Zarzycka, G. Rudziński, Łódź.
- M i t r e w a M., D u b i s z S., 2004, *Mówta, co chceta, czyli ściągawki z wiedzy o polszczyźnie i kulturze słowa*, Warszawa.
- N o w i c k a - J e ż o w a A., 2001, *Panorama polonistyki zagranicznej. Instytucje – ludzie nauki – praca badawcza i dydaktyczna*, [w:] *Polonistyka na świecie. Pierwszy kongres polonistyki zagranicznej, Warszawa 4–6 września 1998*, red. S. Dubisz, A. Nowicka-Jeżowa, J. Świąch, Warszawa.
- O b u ć i n a P., *Praca z tekstem dramatycznym w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.
- S a j e n c z u k M. E., *Symulacja w nauczaniu języka polskiego jako obcego i kultury polskiej. Z doświadczenia lektora gościnnego na polonistyce sztokholmskiej*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.
- Słownik języka polskiego*, 1964, red. W. Doroszewski, PWN, Warszawa.
- T i c h o m i r o w a W., 2001, *Tekst literacki jako teren spotkania/zderzenia kultur (na przykładach polskiej literatury lagrowej)*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, red. R. Cudak, J. Tambor, Katowice.